

PEDAGOGIK TA'LIM INNOVATSIYON KLASTER TIZIMIDA PEDAGOGIK
MOBILLIKDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Azamat Ruzvonovich Raxmonov

CHDPU “Umumiy pedagogika” kafedresi

Pedagogika fanlari bo'yicha (PhD) falsafa doktori

Тел: +998(94)5145579,

a.raxmonov@cspi.uz

Annotatsiya: *Maqolada pedagogik ta'lim innovatsiyon klasteri tizimida mobilli hamkorlikni yo'lga qo'yish va ta'lim jarayonida mustaqil faoliyatni boshqarish, belgilangan maqsadga erishish, o'quv faoliyatida hamkorlik ta'lim usullaridan foydalanish haqida ko'rsatmalar berildi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim innovatsiyalari, ta'limda mobillik, klaster yondashuv, mobilli loyihalashtirish, loyihalashtirish metodi, ta'lim modeli, identifikatsiyalangan o'quv maqsadlari, o'quv jarayonini diagnostikasi.*

Biz ta'limda islohatni hamisha jamiyatni istagiga qaratamiz va extiyoj esa oliy o'quv yurti talabalari, maktab o'quvchilari o'rtasida bilimlar almashishga olib keladi. Chunki ta'lim istemolchilari tomonidan extiyoj asosida ta'lim mazmuni o'rganilib boriladi. Ta'lim tizimidagi kirtilayotgan yangi munosabatlarning bu singari mobilli aloqadorlikni kuchaytirish esa o'ziga xos jihatlar an'anaviy ta'limdagidan farq qilishi kerak bo'ladi. O'quvchilarning ta'lim jarayonidagi mustaqilligi va o'quv faoliyatini boshqarilishi, balki belgilangan maqsadga yo'naltirish muhim hisoblanadi. O'quv faoliyatini hamkorlikda tashkil etish uchun ularni pedagogik faoliyatga ongli ravishda yo'naltirish va biror-bir faoliyatni buyruq orqali amalga oshirmasdan, balki qiziqishlar orqali bajarish zaruriyatlari qanoatlantiriladi. O'quvchilarni fan bo'yicha o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini yanada orttirishi, oliygoh talabalari va professor-o'qituvchilari tomonidan ilmiy jixatdan o'rganiladi. Ta'lim oluvchilarning ehtiyoji va qiziqishlarini chegaralamasdan erkin tanlash huquqi asosida ta'lim erkinligi amalga oshiriladi. Bu esa pedagogik ta'lim tizimidagi yangi klaster yondashuvga asoslanadi. Pedagogik ta'lim klasteri yondashuv odatda tayyor mahsulot (ishlab chiqarish texnologiyasiga o'xshashligi)larni saralab olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llaniladigan hamkorlik aloqasini tarmoqlangan ko'rinishi tushuniladi. Oldindan rejalashtirib qo'yilgan maqsadlarga erishishda kutilgan natijalar kafolatli metodlar majmuasi tushuniladi. Agar ta'lim tizimida metodlar bilishning yo'lini, tadqiqot etsa, yoki biror faoliyatdagi ma'lum amaliyot va nazariy bilimlar sohasini egallashni harakatlarini anglatasa, usullar majmuasi sifatida tushunsak, pedagogik klasterni mobillik asosida ta'lim usullarini ma'lum ma'noda ta'lim-tarbiyaning jarayonlarini samarasini, vositalarini, shakl va metodlarini qo'llash zaruriyatini ko'rish mumkin.

Pedagogik mobil hamkorlik aloqalari an'anaviy o'qitish metodikasidan farqlovchi belgilari ko'p. Pedagogik ta'lim innovatsiyon klasteri tizimida an'anaviy metodikadan, avvalo, maqsadlarning aniq qo'yilishi va unga erishishi bilan farqlanadi. Pedagogik metodlarni qo'llash usuli tarkibiy qismiga ta'limning umumiy maqsadlari(o'qituvchi va o'quvchining maqsadlari)ni ishlab chiqish, ta'lim maqsadlarini nazorat(test) topshiriqlarida o'tkazish, maqsadga erishish usullari kiradi.

Ta'lim tizimida eng asosiysi loyihalashtirish faoliyati o'quvchilar bilan ishlashni tashkillashtirishning eng ommabop shaklidir. Loyihalash ta'lim tizimidagi mobillikda ilmiy metod sifatida – o'qitishning ilmiy jixatdan tashkillashtirilishi bo'lib, o'quvchilar faoliyatini oldindan rejalashtirish va amaliy vazifalarni bajarishlarini texnologiyasini ishlab chiqish orqali loyiha ko'rinishida tarkib topadi. Loyihalashtirishning mazkur metodini qo'llash va yaqin hamkorlikni o'rnatish natijasida loyiha(projekt) ko'rinishidagi bilim o'zlashtiriladi.

Professor-o'qituvchi va maktab o'qituvchisi, talabalar va o'quvchilar mobilligini o'zaro yaqin munosabatlarni ifodalovchi klasteriga tayanib, ta'lim ishtirokchilarini birgalikda ta'lim olishlari amalga oshiriladi. O'quvchilarni hamkorlikda ta'lim olishlari, ta'lim jarayonlarini talabalar va o'quvchilar bilan loyihalashtirish zamonaviy pedagogik tizimidagi o'qitish metodlari hisoblanadi.

Zamonaviy o'quv-tarbiya jarayoniga mobillikni aloqasini keng joriy qilish pedagogdan o'z ustida muhim ishlashni talab etadi. Pedagog o'zida unga yordam beruvchi tashqi imkoniyatlardan foydalanishi, ya'ni, nazariy-amaliy, o'quv qurollari va vositalari mavjudligi haqida to'liq ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak. Pedagog o'zidagi mavjud ma'lumot va imkoniyatlar asosida qaralayotgan ta'lim yo'nalishi bo'yicha ma'lumotlar hamda ilg'or o'qitish uslublarini ko'zlagan maqsadga yo'naltirish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Pedagogda shakllangan bilimlar, ko'nikma va malakalar, o'qitish vositalaridan foydalanish, zamonaviy pedagogik mobillikni o'ziga hos imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq tarzda amaliyotga yo'naltira olish qobiliyatlarini rivojlannishi, u davlat ta'lim standartlari asosida ta'lim oluvchiga aniq maqsadini belgilab beradi. Bu esa, o'z navbatida talablarga o'quv amaliyotini, pedagogik mobillikni o'zaro tayyorlangan rejasini ishlab chiqishga, ya'ni vazifalarini belgilab olishga olib keladi. Belgilangan maqsad va vazifalarni e'tiborga olgan holda ta'limning mobilli hamkorlik modeli yaratiladi. Modelni ishlab chiqish asosan tizimli yondashuv uslubi, maqsadlar tizimini yaratish va unga erishish ketma-ketligiga asoslangan holda olib boriladi. Mobilli aloqa ta'lim modelini yaratish zamonaviy ta'lim texnologiyasining asosiy talablaridan biri sifatida e'tibor qaratildi.

Talabalarni birinchi vazifasi: "Talim yuzasidan qonuniy meyoriy hujjatlar bilan tanishish" pedagogik soha bo'yicha raqobatbardosh mutahassislarni tayyorlash yuzasidan zamonaviy talablar majmuini belgilab beradi. Bir-biriga bog'liq bo'lgan talablarning majmui, pedagogning umumlashtirilgan mobilli aloqasining modelini

tashkil etadi. Umumlashgan modelga muvofiq asosiy talablar quyidagilardan iborat, ya'ni:

- pedagogning ta'lim berish mahorati;
- pedagogning tarbiyalay olish mahorati;
- ta'lim-tarbiya jarayonida inson omilini ta'minlovchi shaxs fazilati;
- ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish va nazorat qila olish mahorati.

Bugungi kunda mazkur mobil hamkorlik tizimini ta'limga joriy etish O'zbekistonni jahon ta'lim maydoniga kirishga yo'naltirilgan yangi ta'lim tizimi qaror toptirishiga imkoniyat yaratadi. Bu jarayon bilan bir vaqtda pedagogik o'quv-tarbiya jarayonining nazariyasi va amaliyotida sezilarli o'zgarishlar sodir qiladi. Ta'limdagi yondashuvlar tarkibini muntazam o'zgartirishi va shu singari boshqa munosabatlar amalga oshadi. Pedagogik mintalitetlar yaqin munosabatlar asosida o'rnatiladi. Ta'lim tizimi bugungi kunda yangi axborotlar bilan ishlashga, qobiliyatlarni ijodiy rivojlantirishga, ta'lim dasturlarini individuallashtirishga imkoniyat yaratadi. O'z navbatida ta'lim tizimida – pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralib, o'quvchi-talaba bilan maktab o'qituvchisi va professor-o'qituvchilarning shaxsga yo'naltirilgan o'zaro munosabatlari takomillashishga olib keladi. Ijtimoiy bilimga teng bo'lgan pedagogik tajriba tashkil topishida fanning roli ortib bormoqda.

Zamonaviy pedagogik faoliyatda mobilli aloqalarni psixologik-pedagogik nuqtayi nazardan takomillashuvining asosiy yo'nalishlari quyidagilar bilan ifodalanadi:

- o'quvchining yodda eslab qolish funksiyasiga o'tishi, ya'ni o'zlashtirilganini ishlatish imkonini beruvchi aqliy rivojlanish jarayoniga o'tishi;
- o'rtacha o'quvchiga yo'naltirilganlikdan o'qitishning tabaqalashga va individuallashtirilgan dasturlariga o'tish;
- o'quvchining tashqi motivasiyasidan ichki ma'naviy tartibga o'tish.

Ta'lim tizimida mobillik aloqadorlik zamonaviy didaktika va ta'lim tarkiblarining samaradorligini oshirish, yangi g'oya va texnologiyalarning ilmiy ishlab chiqilishi va amaliy asoslanishiga zamin yaratadi. Bunda har xil pedagogik tizim bilan o'qitish texnologiyalari o'rtasida bog'liqlik, amaliyotda davlat ta'lim tizimining yangi shakllarining aprobasiyasi, hozirgi zamon sharoitida o'tmishning pedagogik tizimlarini qo'llash imkoniyati vujudga keldi. Pedagogik ta'lim innovatsiyon klasteri sharoitida paydo bo'lgunga qadar boshqa masalalar qatorida murakkab qurilma va jarayonlar o'rganiladigan ta'lim tizimi doirasida aynan ta'lim jarayonini yetarlicha samarali loyihalash qoidasi ishlab chiqilmadi. Pedagogik mobilli aloqalarni o'ziga xos tomoni shundan iboratki, unda o'quv maqsadlariga so'zsiz erishish, o'quv jarayonida loyihalashtiriladi va talabalarni muddatidan oldin ishlash uchun kasbiy faoliyati amalga oshiriladi. Mazkur mobilli ta'lim yondashuv, eng avvalo, yuzakilikda emas, balki rejalashtirilgan natijani amalga oshirish imkonini beruvchi konstruktiv, ko'rsatmali metodlarda o'z ifodasini topadi.

Maqsad ta'limga yo'naltirilganlik, jarayon natijalarining tashxisli tekshiruvi o'quv jarayonining barcha qirralarini qayta mobilli aloqada ishlab chiqishga imkon yaratadi. U asosan o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- ta'limda umumiy maqsadning qo'yilishi;
- tuzilgan umumiy maqsaddan aniq maqsadga o'tish;
- o'quvchi-talabalarning bilim darajalarini dastlabki (tashxisli) baholash;
- bajariladigan o'quv ishlari majmuasi (bu bosqichda teskari bog'lanish asosida zudlik bilan ta'lim jarayoniga tuzatish kiritish bo'lishi lozim); – natijani baholash kabilar.

Ta'lim tizimida o'quv maqsadlarining to'liq standartlashtirish me'yori quyidagicha bo'lishi mumkin: a) yuqori, b) mutlaq emas; s) mutlaq.

Birinchidan ta'lim jarayonidagi asosiy maqsadning murakkabligi tufayli uni to'liq kuzatuvchan xatti-harakatlar turiga aylantirish imkonini bermaydi, davr to'laligicha qayta ishlab chiqilmaydi.

Ikkinchidan konveyrli jarayon bo'lgan ta'limning reproduktiv turi bilan ish yuritiladi. O'quv jarayonining barcha bosqichlarida butun tizimning asosiy mobillik jihati – o'quv jarayonining so'nggi natijalariga yo'naltirilganligini kuzatish mumkin.

Umumiy ko'rinishda pedagogik mobillik tarkibiga quyidagilar kiradi:

- identifikasiyalangan o'quv maqsadlarini ishlab chiqish;
- o'quv maqsadlarining taksonomiyasi;
- o'quv maqsadlarini nazorat topshiriqlariga aylantirish;
- maqsadga erishish usullari;
- erishilgan o'quv maqsadlarini baholash.

Pedagogik mobil aloqadorlikni faoliyatda o'zaro tushunishning asosiy yo'li aniq belgilangan maqsadlarga qaratilganlik, ta'lim oluvchi bilan muntazam o'zaro aloqani o'rnatishdir. O'zaro aloqa pedagogik mobilli aloqadorlikni asosini tashkil qilib, o'quv jarayonini to'liq qamrab oladi. O'qituvchi o'z oldiga o'quvchilar o'quv materialining mazmunini tushunib, o'zlashtirib, ma'lum bilimlarni egallab, amaliyotda qo'llashga o'rgansin degan maqsadni qo'yadi. Pedagogik maqsadga erishganlik yoki erishmaganlikni bilishning aniq vositalari bo'lgandagina, o'qituvchi o'zining mehnati samarali ekanligiga va tanlagan metodlari maqsadga muvofiqligiga yoki aksincha, samarasiz ekanligiga ishonch hosil qilishi mumkin.

Rossiyalik olim M.V.Klarin fikri bo'yicha o'qituvchilar tomonidan maqsadlarni belgilashning o'ziga xos usullari quyidagicha:

1. O'quv materialining rejasidan kelib chiqib, maqsadni belgilash.
2. Maqsadni o'qituvchi faoliyati orqali aniqlash.
3. O'quvchining intellektual, emotsional, shaxsiy rivojlanish ichki jarayonlari va qonuniyatlari orqali o'quv maqsadini qo'yish.

Ta'lim tizimida o'qitishning maqsadi ta'lim mazmuni, o'qituvchining yoki o'quvchining faoliyati orqali belgilash ta'limda kutilayotgan natijalar haqida aniq taassurotga ega bo'lishga imkon beradi.

Umuman olganda, ta'lim jarayonida vazifalarni o'lchash, aniqlash, o'qitishni qayta takrorlash refleksiya imkoniga ega bo'lish uchun har bir maqsadga erishish mezonini bilish kerak, ya'ni ta'lim maqsadi shunday qo'yilishi kerakki, unga erishganlik haqida aniq xulosa chiqarish mumkin bo'lsin.

Pedagogik mobilli tizimning maqsadini belgilashda, uning talabalar va o'quvchilar o'rganishi lozim bo'lgan ro'yxati keltiriladi va ular mashg'ulot maqsadini aniqlash uchun harakat qiladi.

Mashg'ulot mazmuni ma'lum qonuniyatlar asosida didaktik jixatdan puxta tayyorlanmas ekan, uni belgilagan vaqt davomida egallash murakkab kechadi. Ta'lim mazmunida bilimlar o'quvchilarning o'zlashtirish qobiliyatiga mos kelmay qoladi. Shuning uchun ularning bilimlarini egallashini osonlashtirish maqsadida mashg'ulot mazmuniga qiziqtirib o'qitish texnologiyalarini kiritish yoki pedagog to'plagan boshqa bir usullarni taklif etish kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

32. A.R.Raxmonov “Boshlang'ich ta'lim jarayoniga innovatsiyon yondashuv” Respublika ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari “O'qituvchi innovatsiyon faoliyatining asosiy xususiyatlari” 66b

33. A.R.Raxmonov “Zamonoviy o'quv mashg'uloti va ta'limning o'ziga xos imkoniyatlari” O'zbekiston respublikasi xalq ta'limi vazirligining ilmiy-metodik jurnali 2020 yil 51b.

34. Ruzvonovich, R. A. (2022). The main features of the formation of a sense of patriotism in the family in students. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 5, 61-63.

35. Raxmonov, A. R. (2021). PEDAGOGIK TA'LIMNING INNOVATSION KLASTERI TA'LIM MUASSASALARI O'RTASIDA O'ZARO HAMKORLIK VOSITASI SIFATIDA. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 1), 215-217.

36. Raxmonov, A. R. (2022). BUYUK AJDODLAR ILMIY MEROSINI O'RGANISH ASOSIDA MILLIY IFTIXOR TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 1034-1038.

37. Ruzvonovich, R. A. (2021). THE MAIN FEATURES OF THE FORMATION OF A SENSE OF PATRIOTISM IN THE FAMILY IN STUDENTS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 447-450.

38. Рахмонов, А. Р. (2021). ТАЛАБАЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙГУСИНИНГ ШАКЛЛАНТИРИШДА КЛАСТЕР МЕТОДИДАН ФОЙДАЛАНИШ

САМАРАЛИ УСУЛ СИФАТИДА. *Academic research in educational sciences*, 2(9), 881-885.

39. Raxmonov, A. R. (2021). O'QUVCHILARDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI OILA BILAN BIRGA AMALGA OSHIRISHDA INDIVIDUAL VA GURUHLI TA'LIMNI AFZALLIK TOMONLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 80-83.

40. Raxmonov, A. R., & Sulstonova, O. B. (2021). OILADA OTA-ONALARNING FARZANDLAR UCHUN NAMUNA JIXATLARI VA O'ZIGA XOS PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 37-41.

41. O'G'LI, E. D. Y. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kuch sifatini rivojlantirish va sport turlariga saralash. *Scienceweb academic papers collection*.

42. Эгамов, Д., & Рахманов, Е. (2021). Широкая пропаганда здорового образа жизни и дальнейшее развитие массового спорта. *in Library*, 21(2), 3-5.

43. O'G'LI, E. D. Y. (2021). Sog'lom turmush tarzini keng targ'ib qilish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish. *Scienceweb academic papers collection*.

44. O'G'LI, E. D. Y. (2021). Совершенствование методов популяризации массового спорта среди молодёжи. *Scienceweb academic papers collection*.

45. Эгамов, Д. (2021). Совершенствование методов популяризации массового спорта среди молодёжи. *Общество и инновации*, 2(9/S), 28-32.

46. Раупов, Ж. Р. (2023). Международный опыт использования технологий интернета вещей в цифровых платформах. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (3), 91-100.

47. Sidikovich, K. S. (2023). Analysis of national and foreign experiments on the diagnosis of processes for the development of a sense of patriotism. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 243-248.

48. Kuvondikov, S. S. (2023). Model for the development of a sense of patriotism in future educators. *Confrencea*, 6(6), 289-292.

49. Sidikovich, K. S. (2023). Integrative-Pedagogical Features of The Development of A Sense of Patriotism in Future Educators. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, 1(2), 259-264.

50. Sidikovich, K. S. (2023). Theoretical bases of developing a sense of patriotism in future teachers based on the competence approach. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 15, 363-366.

51. Kadirova, O. K. (2022). From the history of Russian-Uzbek literary relations (comparative typological analysis). *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*, 1(12), 1082-1088.

52. Kadyrova, O. K. (2020). Professional pedagogical activity its types and structure. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 1(12), 93-96.

53. Кадырова, О. Х. (2002). Межлитературные типологические сопоставления в процессе преподавания. *Янги аср авлоди*, 1(1), 96.
54. Кадырова, О. Х. (2013). Русский язык 5 класс Книга для учителя. *Маънавият*, 1(1), 160.
55. Kadirova, O. K. (2022). Use of the Neurolinguistic Programming Method to Achieve the Goals of the Educational Process. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*, 10(12), 188-192.
56. Kadirova, O. K. (2022). Boshlang'ich ta'lim rivojlantirish muammolari va istiqbollari. *Zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish*, 403(1), 18-19.
57. Кадирова, О. Х., & Кадирова, З. З. (2022). Ўзбек терминологияси. *Журнал филологических исследований*, 1(2), 156-160.
58. Рахмонов, А. Р., & Каримова, Г. Ш. Қ. (2021). БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИ ТАБИАТНИ АСРАШГА ЎРГАТИШДА ЭКОЛОГИК ТАРБИЯ МЕТОДЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 542-549.
59. Rakhmanov, A. R. (2020). PROBLEMS OF SELF-ESTEEM IN ENSURING CONTINUITY OF FAMILY AND SCHOOL COOPERATION IN CLASSROOM MANAGEMENT ACTIVITIES. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 144-149.
60. Рахмонов, А. Р. (2020). ТАЛАБА-ЁШЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙҒУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, (4), 782-787.
61. Рахмонов, А. Р. (2017). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ. In *Safety of a person and society as a problem of social sciences and humanities* (pp. 83-85).
62. Ruzvonovich, R. A. Pedagogical Problems of Formation of National Pride in Students. *JournalNX*, 501-504.